

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2018.51.153>
 УДК: 330.8(477)
 JEL: В 31

Січевлюк Л.В., кандидат економічних наук,
 доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
 Університету економіки та права «КРОК»
 e-mail: sichevliuk@ukr.net

ІВАН ФРАНКО: НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАДНИК У МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Економічні погляди І. Франка були основою створеної ним цілісної концепції про становлення і розвиток України як самостійної держави. Цим пояснюється важливість з'ясування особливостей методології економічних досліджень Франка-вченого, наукова цінність яких не втрачена і дотепер.

Методологія економічного аналізу І. Франка характерна врахуванням національного, етнологічного, ментального фактору при аналізі економічного розвитку держави. Саме І. Франко вперше вжив термін «національна економіка» для позначення економіки країни, який сьогодні широко використовується в економічній науці. Також вчений вказує на необхідність пізнавати економічні явища історично, тобто в їх становленні та розвитку.

За переконанням І. Франка, піднесення добробуту й культури українського народу забезпечить лише утворення національної держави. Він вважав, що тільки незалежна українська держава здатна служити загальнонаціональним інтересам та сприяти соціальній злагоді в суспільстві.

Ще однією особливістю методології І. Франка є захоплення статистично-описовим методом. Вчений пропонував на основі цього методу довести єдність матеріальної та духовної культури українського народу на всій його етнічній території. Досягненню цієї мети також сприяли синтез економічної практики, історії та соціології, який постійно практикувався вченим у економічних дослідженнях.

За переконанням І. Франка провідну роль у процесі зростання національної свідомості має виконати українська інтелігенція.

Вчений відзначає вирішальний вплив національних ідей інтелігенції Наддніпрянської України на еволюцію культури і, разом з тим, на ріст національної свідомості галицьких українців.

Підсумовуючи викладене вище, належить вказати, що головним у науковому пошуку для І. Франка як вченого-економіста є дослідження розвитку господарства на основі визнання пріоритету національних інтересів. Такий підхід, вважав Франко, потрібний для зростання національної самосвідомості та поширення національної ідеї як рушія соціального поступу.

Ключові слова: предмет економічної науки, метод економічної науки, економічна історія, нація, національна ідентичність, національна свідомість.

Sichevliuk L.

IVAN FRANKO: NATIONAL CONSTITUENT IN THE METHODOLOGY OF HISTORICAL AND ECONOMIC ANALYSIS

I. Franko's economic views were the basis of his holistic concept of the formation and development of Ukraine as an independent state. This explains the importance of clarifying the features of the methodology of economic research of the Franko-scientist, whose scientific value has not been lost until now.

The methodology of economic analysis of I. Franko is characterized by the consideration of the national, ethnological, and mental factors in the analysis of economic development of the state. It was I. Franko who first used the term «national economy» to refer to the economy of the country, which is now widely used in economic science. Also, the scientist points to the need to learn economic phenomena historically, that is, in their formation and development.

According to I. Franko, the rise of welfare and culture of the Ukrainian people will be provided only by the formation of the national state. He believed that only an independent Ukrainian state is able to serve the national interests and promote social harmony in the state.

One of the features of the methodology of Ivan Franko is his passion for the statistical-descriptive method. The scientist suggested, on the basis of this method, to prove the unity of material and spiritual culture of the Ukrainian people throughout its ethnic territory. The synthesis of economic practice, history and sociology, which was constantly practiced by the scientist in his economic research, also contributed to the achievement of this goal.

According to I. Franko, the leading role in the growth of national consciousness should be performed by the Ukrainian intelligentsia. The scientist notes the decisive influence of the national ideas of the intelligentsia of the Dnieper Ukraine on the evolution of culture and, at the same time, on the growth of national consciousness of the Galician Ukrainians.

Summarizing the above, it is necessary to point out that the main thing in the scientific search, for I. Franko as a scientist and economist, is to study the development of the economy on the basis of recognition of the priority of national interests. This approach, Franco believed, is necessary for the growth of national consciousness and the dissemination of national ideas as a driving force of social progress.

Key words: *subject of economic science, method of economic science, economic history, nation, national identity, national consciousness.*

Для українського суспільства І. Франко – це видатний письменник, мислитель, філософ, економіст, дослідник історії України, науковий доробок якого має велике значення для сучасної наукової спільноти. Економічні дослідження І. Франка стосуються різноманітних аспектів господарського життя: економічної історії, статистики, економічної теорії та економічної політики, історії економічної думки не тільки Галичини, а й всієї України. З'ясування особливостей методології економічних досліджень Франка-вченого дозволить більш глибоко осягнути зміст його економічних поглядів як базису створеної ним цілісної концепції про становлення і розвиток України як самостійної держави.

Зміст наукової діяльності І. Франка в дослідженнях радянських часів зводився до акцентування уваги на його марксистських позиціях і пропагуванні соціалістичних ідей. Про економічні погляди вченого у зрілому віці та їх еволюцію дослідники тих часів не писали взагалі. Дана проблематика стала об'єктом аналізу вчених уже незалежної України. Серед них, в першу чергу, варто відзначити праці професора Львівського університету С. Злупка [1, 2]. Великий внесок до дослідження та популяризації творчості вченого зробили З. Франко та М. Василенко, упорядкувавши праці, які не ввійшли до 50-томного зібрання творів видатного письменника [3]. Також варто відзначити публікації І. Шафранської [4], В. Фещенко, Н. Тимочко [5], які стосуються дослідження еволюції поглядів І. Франка. Аналіз деяких напрямків наукового доробку І. Франка подані в підручниках з історії економічної думки [6, 7, 8, 5].

Сучасні дослідники здебільшого звертають увагу на окремі напрямки економічних досліджень І. Франка. Однак, цілісний погляд на економічний доробок вченого не дістав належного висвітлення в економічній науці. Тому виникає необхідність звернути увагу на методологію економічного аналізу І. Франка, для якого національний інтерес завжди відігравав значну роль. Саме з національних позицій він оцінював економічний розвиток України, діяльність політичних і громадських діячів, їхні праці та науково-теоретичний здобуток. Національна ідея була для нього тим основним базисом, на якому повинна сформуватися незалежна українська держава. У цьому зв'язку актуальною для сучасних досліджень є можливість скористатися спадщиною І. Франка, зокрема, його методологією врахування національного, етнологічного, ментального фактору при аналізі економічного розвитку держави.

Метою цієї публікації є визначення особливостей наукової методології І. Франка, звернувши особливу увагу на національний складник, який є надзвичайно значним в економічних дослідженнях великого вченого.

Дослідження методології І. Франка доцільно почати з аналізу його поглядів на предмет, метод та значення економічної науки. «Економічне питання таке важке, таке основне, – писав він, – що й при справі політичної самостійності всякого народу не те що не минути його не можна, але класти його як вихідну точку» [9, с. 279]. За цим висловом великого вченого-економіста стає зрозумілим, що суть суспільних явищ можна осягнути тільки з урахуванням економічних факторів.

Найповніше його погляди на національну економіку викладені в програмі Націонал-демократичної партії, яка була опублікована в 1990 р. під назвою «Народна програма» [9]. У ній Франко акцентує увагу на суті економіки, під якою треба розуміти «науку про господарство однієї людини (приватна економіка) або господарство цілого народу (народна або національна економіка)» [10, с. 521]. Варто звернути увагу на те, що саме І. Франко вперше вжив термін «національна економіка» для позначення економіки країни, який сьогодні широко використовується в економічній науці.

Визначаючи особливу роль економічних досліджень, Франко чітко формулює предмет і метод економічної науки. «Предмет науки – це маси людей, рух цих мас, спосіб життя» [11, с. 253]. При цьому, наголошує вчений, справжня наука має виконувати

дві умови: «вчити пізнавати закони природи і вчити користати з тих законів, уживати їх в боротьбі з тією ж природою» [12, с. 32]. Що стосується методу економічної науки, то, за твердженням вченого, найцікавіші здобутки дає «метода, ... котра вказує нам певні явища життя не тільки в їх розвої, так сказати, розширено, але рівночасно і в їх розвої в часі, їх періодичні зміні» [10, с. 250]. Тим самим Франко вказує на необхідність пізнавати економічні явища в їх історичному аспекті, у розвитку та становленні.

Особливістю методології Франка-економіста є орієнтація на національні особливості України. В цьому простежується вплив вчених історичної школи Німеччини, з працями яких вчений був добре обізнаний. Він підкреслював: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні кон-секвенції» [9, с. 284].

Піднесення народного добробуту й культури І. Франко тісно пов'язував із утворенням української держави. Держава у поета виступає як особлива суспільна цінність, про зміцнення якої повинен дбати кожен громадянин. На думку Франка «синтезом ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не в'язаного і не обмеженого життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити свою відчуження від рідної нації» [9, с. 284]. Це фундаментальне визначення національного ідеалу є актуальним і сьогодні, оскільки прихильників прикрити своє відчуження від української нації «вселюдськими фразами» не поменшало.

Наведені тези є репрезентативними щодо світогляду І. Франка, який ніколи, не зважаючи на жодні наукові та політичні авторитети, не поступався національними інтересами. Нація для нього – це найвища цінність, її інтереси – найвищий пріоритет. Свідоме чи несвідоме нехтування цим фактом знаходило критичний осуд І. Франка, який найбільше цінував тих вчених і ті теорії, які враховували національний фактор при аналізі сучасної йому дійсності.

Вплив німецької історичної школи простежується ще в одній особливості його методології – це захоплення статистично-

описовим методом. Основні віхи життя і творчості Івана Яковича пов'язані з Галичиною, тому чимало наукових положень та висновків зроблено на підставі аналізу галицької дійсності. В 1883 р. вчений навіть створив етнографічно-статистичний гурток у Львові. Завданням гуртка було вивчення життя і світогляду народу, а також підготовка і видання статей та монографій, як, наприклад, «Народні школи і їх потреби» [13], «Злидні Галичини в цифрах» [14], «Лихварство в Галичині» [15] та інші. Разом з тим, вчений пропонував на основі цього методу довести єдність матеріальної та духовної культури українського народу на всій його етнічній території.

Цілісна система знань про Україну вибудувалася у І. Франка на основі синтезу економічної практики, історії та соціології. «Маючи таких союзників – зауважував він, – історія може сміло глядіти в будучність» [16, с. 79]. Дослідник роз'яснював, що історик, по-перше є людиною, сином певного історичного періоду, певного народу, вихованого на певних поняттях і поглядах, «від котрих впливу ще ніхто на світі не увільнився». По-друге, історія ніколи не буде і не може бути повною, завершеною. «Історія на-завсідги останеться таким будинком, котрий кожне нове покоління в більшій або меншій часті перебудовує і пересипає відповідно до власних потреб, до власних поглядів» [16, с. 77].

Детально досліджуючи економічні явища та процеси, аналізуючи їх, виступаючи з критикою тих чи інших негативних тенденцій, І. Франко, разом з тим, пропонував ефективні методи для їх вирішення. Самостійну, сильну державу, вважав І. Франко, неможливо побудувати без національної ідеї. Вона є головною для національної самоідентифікації та консолідації.

І. Франко замислюється над тим, які шляхи ведуть до росту національної свідомості. Провідну роль у цьому процесі, на його думку, має виконати українська еліта, інтелігенція, яка стане дорогоказом у незалежне політичне майбутнє та зміцнюватиме національний дух. Він писав: «Перед українською інтелігенцією відкривається тепер величезна дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суспільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй – та при тім поданий на присвоювання собі в як найширшій мірі і в як найшвидшій темпі загальнолюдських культурних набутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна, хоч і як сильна держа-

ва, не може відбутися» [17, с. 404]. Моральне відродження української нації повинно стати результатом праці над згуртуванням народу на основі його мови, традицій, звичаїв, ментальності.

Історію розвитку національної свідомості та ролі інтелігенції в цьому процесі подано в статті «Ukraina irredenta» [18], де І. Франко аналізує однойменну працю Ю. Бачинського. Розвиток національної свідомості від початку XVI ст. і до кінця XIX ст. відбувався нерівномірно. Тільки з 1848 р., «знесення панщини і надання політичної свободи, – на думку Франка, – дало можливість дійсного життя для нації, котрої ядром були мужики, і ми бачимо, що й у історії свідомості народної сей рік становить епоху» [18]. Саме з цього періоду починається національне усвідомлення української інтелігенції, яка «вияснює для себе питання про те, до якої національності ми належимо, що становить суть тої народності і яку властиво ціль має русько-українське відродження» [18].

Як відзначає І. Франко, еволюція культури і разом з тим національної свідомості галицьких українців відбувалася під впливом національних ідей інтелігенції Наддніпрянської України. Вчений виділяє три фази, три ступені цих впливів. Перший – починається з 20-х і триває до початку 50-х років XIX ст. У цей період до Галичини доходять праці Котляревського, Максимовича, Квітки-Основ'яненка та ін. Галицька еліта долучається до української літератури, але, звертає увагу письменник, «не задає собі докладної справи з того, для кого має служити та література, яка має бути остаточною її метою» [18]. Другий період припадає на 1860-ті роки і його змістом є поширення ідей Кирило-Мефодіївського братства, творів Т. Шевченка, історичної та етнографічної літератури. На думку Франка, те «чого найбільше було треба для галичан, в поглядах національності і на суть цивілізації» [18], не знаходить свого відображення в творах галицької еліти. Та саме в цей період, відзначає він, «значні ряди світської інтелігенції привернуло до україно-російської національності», а молодь «почала сяк чи так вияснити собі програму діяльності» [18]. Третя фаза припадає на 70–80-ті роки XIX ст. і «назавжди лишиться часом переважного впливу М.П. Драгоманова». Аналізуючи постать М. Драгоманова як культуролога і водночас політолога, за словами Франка, «свідомого європейця і не менш свідомого українця» він дає характеристику його поглядам у національно-політичному питанні. За даною характеристикою М. Дра-

гоманов виступав «проти українського сепаратизму з австрофільською закваскою», але разом з тим бажав внутрішньої перебудови Росії, яка би «...відповідала європейським ідеям про права людини, про самоуправу корпорацій, громад і кантонів» [18].

Даючи оцінку статті Ю. Бачинського «Ukraina irredenta», І. Франко вважає, що вона «важна як факт нашого політичного життя, як прояв національного почуття і національної свідомості». Бачинський, опираючись на дані економічного розвитку, доводить, що «Україна не тільки існує, але мусить швидше чи пізніше стати самостійною державою, витворити свою літературу, українізувати всі різномірні елементи на своїй території» [18]. Відштовхуючись від конструктивних положень брошури Ю. Бачинського, І. Франко формулює свої погляди про шляхи досягнення політичної самостійності України, яскраво виявляючи при цьому таку особливість своєї методології, як необхідність врахування впливу міжнародних факторів на внутрішньо-національні політичні, культурні та економічні процеси. Вчений підкреслює, що питання незалежності вийде на порядок денний, маючи за собою як національну, так і економічну мотивацію.

Таким чином, у економічних дослідженнях великого українського мислителя знайшли своє відображення ті своєрідні історичні умови, у яких відбувалося формування економічної науки та економічної думки в Україні, а особливо – на західноукраїнських теренах. Досліджуючи історичний розвиток України, вчений виділяє такі його політико-економічні особливості:

- політична та економічно-територіальна роздробленість внаслідок включення українських земель до складу різних держав;
- економічна відсталість обох її частин (хоча І. Франко вбачав позитивний вплив європейської цивілізації на економічне та політичне життя Галичини порівняно із Наддніпрянською Україною);
- відсутність внутрішньої національної самоідентифікації та єдності, часткова асиміляція в інші культурні традиції;
- потужний вплив зовнішніх факторів на розвиток господарства та національної свідомості.

На наш погляд, саме ці особливості історичного розвитку України визначили специфіку методології наукових досліджень І.Я. Франка, включаючи його аналітичні праці економічно-історичної скерованості.

Висновки. Методологія економічних досліджень І. Франка характеризується такими рисами:

- прикладний характер економічних досліджень, які повинні орієнтуватися на теорію і практику економічного розвитку та державного будівництва;
- використання описово-статистичного методу для аналізу економічних явищ та процесів;
- аналіз економічної дійсності з трьох позицій: аналізу економічних явищ, осмислення їх в економічній теорії і використання цих знань в економічній практиці та політиці;
- економічні процеси розглядаються в їх безперервності та розвитку, а також враховується вплив зовнішніх факторів на ці процеси;
- широке використання історичного методу, суміщене із критичним відношенням до доктрин марксизму та утопічного соціалізму (особливо в зрілому віці).

Найважливіша особливість Франкової методології простежується у врахуванні національного фактору в економічному аналізі. Для вченого дослідження господарства з урахуванням його історичного, етнічного розвитку, визнання пріоритету національних інтересів є головним у науковому пошуку. Такий підхід, вважав Франко, потрібний для зростання національної самосвідомості та поширення національної ідеї як рушія соціального поступу. Саме це, своєю чергою, веде до втілення вимог стосовно національної єдності та створення єдиної Української держави. Він був переконаний, що тільки незалежна, соборна українська держава здатна служити загальнонаціональним інтересам та сприяти соціальній згоді в суспільстві.

Таким чином, у багатогранній науковій та літературній спадщині І. Франка простежується головна мета його життя та діяльності: служіння Україні та українцям.

1. Злупко С.М. Іван Франко і економічна думка світу. Львів: Видавничий центр Львівського Національного Університету ім. І.Я. Франка, 2006. 413 с.
2. Злупко С.М. Історія української економічної думки в науково-критичній інтерпретації Івана Франка. URL: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/puplications/zbirnyk07-Zlupko>.
3. І. Франко. Мозаїка із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50 т. / упорядн.: Франко З.Т., Василенко М.Г. Львів: Каменяр, 2001. 434 с.

4. Шафранська І.Б. Еволюція світогляду І. Франка та його погляди на розвиток української економічної думки. *Галицький економічний вісник*. 2009. № 2. С. 89–95.
5. Фещенко В.М., Тимочко Н.О. Соціально-економічні дослідження Івана Франка: сучасний погляд. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2016. Вип. 49. С. 343–367.
6. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні. (Остання третина XIX – перша третина XX ст.). Київ: Наукова думка, 1994. 241 с.
7. Ковальчук В., Сарай М. Історія світової та української економічної думки. Тернопіль: Астон, 2004. 412 с.
8. Корнійчук Л.Я. Історія економічних вчень: підручник. Київ: Наукова думка, 2001. 340 с.
9. Франко І. Поза межами можливого / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 45. С. 276–286.
10. Франко І. Народна програма / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 44. Кн. 2. С. 312–327.
11. Франко І. Статистика яко метода і яко наука / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 44. Кн. 1. С. 248–254.
12. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 45. С. 76–139.
13. Франко І. Народні школи та їх потреби / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 46. Кн. 2. С. 166–179.
14. Франко І. Злидні Галичини в цифрах / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 44. Кн. 1. С. 14–20.
15. Франко І. Лихварство в Галичині / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 44. Кн. 2. С. 373–392.
16. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 45. С. 76–139.
17. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжі / Твори: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 401–409.
18. Франко І. *Ukraina irredenta*. URL: www.myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaik/.

References

1. Zlupko, S.M. (2006). Ivan Franko and the economic thought of the world. Lviv: Vydav. Tsentrlvivskogo Nacionalnogo Universytetu im. I.Ia. Franka [in Ukrainian].
2. Zlupko, S.M. History of Ukrainian Economic Thought in the Scientific-Critical Interpretation of Ivan Franko. Retrieved from <http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/puplications/zbirnyk07-Zlupko> [in Ukrainian].

3. Franko, Z.T., Vasylenko, M.H. (Comp.). (2001). I. Franko. Mosaic from works that were not included in the Collection of Works (in 50 vol.). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
4. Shafrans'ka, I.B. (2009). The Evolution of I. Franko's Worldview and his Views on the Development of Ukrainian Economic Thought. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, 2, 89-95 [in Ukrainian].
5. Feshhenko, V.M., Tymochko, N.O. (2016). Ivan Franko Social and Economic Research: A Modern Look. *Istoriia narodnogo gospodarstva ta ekonomichnoi' dumky Ukrainy – History of economics and economic thought of Ukraine*, 49, 343-367 [in Ukrainian].
6. Gorkina, L.P. (1994). Essays on the history of political economy in Ukraine. (The last third of the nineteenth century – the first third of the twentieth century). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Kovalchuk, V., Sarai, M. (2004). History of world and Ukrainian economic thought. Ternopil: Aston [in Ukrainian].
8. Korniiichuk, L.Ya. (2001). History of economic thought: Textbook. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. Franko, I. (1982). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 45, pp. 276-386). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Franko, I. (1986). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 44, book 2, pp. 312-327). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
11. Franko, I. (1985). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 44, book 1, pp. 248-254). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
12. Franko, I. (1982). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 45, pp. 76-139). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
13. Franko, I. (1986). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 46, book 2, pp. 166-179). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
14. Franko, I. (1984). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 44, book 1, pp. 14-20). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
15. Franko, I. (1984). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 44, book 2, pp. 373-392). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
16. Franko, I. (1982). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 45, pp. 76-139). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
17. Franko, I. (1986). Collection of works: in 50 vol. (Vol. 45, pp. 401-409). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
18. Franko, I. Ukraina irredenta. Retrieved from www.myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaik.

Стаття надійшла 16 листопада 2018 р.